

ПРЕДВОЕННИ ОРЪЖЕЙНИ ДОСТАВКИ ЗА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ. ЧИЛИЙСКАТА ВРЪЗКА (1907 Г.)

Симеон Цветков

PRE-WAR WEAPONS SUPPLIES FOR THE BULGARIAN ARMY. THE CHILEAN CONNECTION (1907)

Simeon Tsvetkov

Abstract: *At the beginning of the 20th century, the Bulgarian army had 300,000 trained soldiers, but due to a lack of armaments and equipment, it was impossible to mobilize more than 160,000 people. This forced the Ministry of War in 1903 to buy 75,000 Mannlicher rifles and carbines. Along with the purchase of the weapon, a new Law on the Armed Forces was adopted, according to which 3 new divisional areas, 12 new infantry regiments and 3 new artillery regiments were created. In 1907, three military inspection districts were formed. As the army grows, the shortage of weapons is back on the agenda. 14,800 rifles were purchased from Germany in 1907. These were used rifles, that had been disarmed by the Chilean army.*

Keywords: *Mannlicher rifle, Chilean army, Weapons supplies.*

След 1895 г. всички български правителства независимо от политическата си програма и ориентация методично и целенасочено подготвят армията за война срещу Османската империя.

Началото на ХХ в. заварва българските въоръжени сили в състав от 1663 офицери, 9 128 свръхсрочнослужещи и 29 513 срочнослужещи или всичко 40 305 души, разпределени в 6 пехотни дивизии (ДВИА – Велико Търново, ф. 22, оп. 3, а.е. 130, л. 4). Българската армия, макар и млада, има своя боен опит от 1885 г. Започналите структурни промени през

разглеждания период са насочени за война срещу Османската империя, като главната цел е освобождението на териториите, откъснати с решенията на Берлинския конгрес през 1878 година.

Започналото превъоръжаване на армията с модерно магазинно оръжие през 90-те год. на ХІХ в. продължава без прекъсване до 1912 година. През целия разглеждан период доставките се извършват по точно определен ред, според който Инспекторът на артилерията заповядва на Началника на техническото отделение да проучи откъде ще бъде най-ра-

зумно да се направят поръчки, като за целта се изпращат в чуждите фабрики артилерийски офицери. Докладите от проучването се внасят в Артилерийския комитет, където се взема решение кой от образците, изпитвани в чужбина, да бъде приет на въоръжение. Комитетът от своя страна съставя подробен отчет, който се одобрява от Инспектора на артилерията и последният го докладва на Министъра на войната. Ако това бъде утвърдено, се прави доклад до Министерския съвет, чрез който се иска да бъде гласувана точно определената сума за закупуване на оръжието. С постановление на Министерския съвет Артилерийската инспекция започва търговски преговори с избраната фирма и сключва контракт. Контролът на производството и приемането на готовата продукция се извършва от техническото отделение, като за целта се изпраща комисия от артилерийски офицери, която проверява и тества всяка една пушка дали отговаря на техническите изисквания според договора (Ангелов 1937: 97 – 98).

В началото на XX в. българската армия разполага с 300 000 обучени войници, но поради липсата на въоръжение и снаряжение е невъзможно да бъдат мобилизирани повече от 160 000 души (ДВИА – Велико Търново, ф. 22, оп. 3, а.е. 185, л. 38). Доставките на оръжие през 1903 – 1904 г. компенсират само донякъде недостига, но то е недостатъчно за мобилизационния потенциал на страната, който по време на Балканските войни достига 720 000 души (Пасков 1984: 609 – 624).

Законът за Въоръжените сили от 1903/1904 г. поставя началото на нов етап в развитието на българската армия. Създават се предпоставки за нов качествен скок в нейното развитие, който през 1907 г. намира израз в сформирването на три военноинспекционни области (ВИО): I. ВИО в състав: 1. Софийска, 6. Бдинска и 7. Рилска дивизионни области – с щаб в София; II. ВИО в състав от 2. Тракийска, 3. Балканска и 8. Тунджанска

дивизионни области – с щаб в Стара Загора, а от 01.06.1908 г. в Пловдив; III. ВИО в състав: 4. Преславска, 5. Дунавска и 9. Плевенска дивизионни области – с щаб в Русе. Разработва се проект, а по-късно и „Положение за управление на ВИО“. Назначава се началник на артилерията във ВИО. ВИО е териториално обединение. На началника му се подчиняват съответните началници на дивизионните области, началниците на дивизии и всички други родове войски, квартируващи на територията на областта. Артилерийските и инженерните части по отношение на подготовката си остават подчинени на Инспектора на артилерията и Началника на Инженерните войски. Конните полкове, Флотът, Дунавската флотилия, Мостовата, Железопътната дружина, Военното училище и други подобни части и учреждения се подчиняват на началниците на ВИО само в комендантско и инспекторско отношение. При мобилизация щабът на ВИО става Главна квартира на отделна армия. На генерал-инспекторите се възлага подготовката на операциите на съответната армия (Василев и др. 1988: 160).

В края на 1906 г. и началото на 1907 г. окончателно се оформя основният план за водене на война срещу Османската империя. Планът предвижда главните сили да настъпят в Източна Тракия, като една малка част е отделена за Македония. В същото време е отчетено, че корпусната организация на Българската армия е неефективна. Затова през периода 1908 – 1909 г. се разработва нов план на основата на дивизионната организация, който коригиран на два пъти е уточнен окончателно през 1912 г. Според него Османската империя ще извади срещу България между 375 и 567 табора или между 276 000 и 453 600 бр. пушки срещу 220 български дружини с 210 416 бр. пушки (Василев и др. 1988: 179).

Увеличаването на числения състав на българската армия отново поставя на преден план нуждата от оръжие. Затова на

24.02.1907 г., в първата извънредна сесия на осмото заседание, XIII-то Обикновено Народно събрание гласува Закон за отпускаване на Военното министерство извънреден свръхсметен кредит от 32 000 000 лв. Този кредит е необходим за закупуването на оръжие, боеприпаси и допълнително военно оборудване (ДВИА – Велико Търново, ф. 1, оп. 5, а.е. 43, л. 29).

Недостигът на оръжие кара българското правителство да търси всевъзможни начини за закупуване и доставка. С парите, отпуснати от Народното събрание, са закупени пушки втора употреба от Германия, които са били снети от въоръжение в чилийската армия. В Чили през периода 1886 – 1907 г. постъпват на въоръжение три модела от системата „Манлихер“ – образец 1886 г. с калибър 11 мм., образец 1888 г.¹ и образец 1890 г. – двата с калибър 8 мм. Със засилване на германското влияние в страната, в края на XIX в., чилийската армия започва да се превъоръжава с германски пушки, система „Маузер“. Другите системи са свалени от въоръжение и закупени на символични цени от немските контрактори, които ги препродават на трети страни.

В своята книга „*The Grand Illusion: The Prussianization of the Chilean Army*“ авторите William F. Sater и Holger H. Herwig съобщават, че през 1907 г. България закупува от Хамбургската фирма „Gleissner & Co“ 28 000 бр. пушки „Манлихер“, обр. 1888 г., и 11 200 000 бр. патрони за тях на обща цена 1 000 000 франка (Sater, Herwig 1999: 148). Данните, представени от двамата автори, се разминават с преписките, открити в Централния държавен архив.

Според данните от документите, съхраняващи се в българските архиви, ситуацията е следната.

На 13.05.1907 г. Военното министерство с писмо № 1059 съобщава на Министер-

¹ Според William F. Sater и Holger H. Herwig от този образец Чили закупува 25 000 бр.

ството на Външните работи и изповеданията, че е поръчало на фирмата „von Buddenbrock“ в Шпандау (Германия) 12 900 бр. пушки, система „Манлихер“, като транспорта им бил възложен на фирмата „Шенкер“. В същото писмо е отправена молба към Външното министерство да съдейства пред австрийското правителство, последното да позволи пушките да бъдат транспортирани през австро-унгарската територия (ЦДА – София, ф. 304к, оп. 1, а.е. 706, л.1).

В последвалата преписка се установява, че пушките са поръчани от наша страна без да бъдат проверени. В телеграма № 1081 от 15.10.1907 г. до Външното министерство представителят ни в Германия съобщава, че при разговор с началника на спедиторската фирма последният му е споделил че „*въпросните пушки не били щаерови; Бревета² за Манлихерови пушки имала фабриката в Щаер, а същия бревет за Манлихерови пушки си преписвала и друга фабрика в Шпандау. Дали, поръчаните пушки биле Манлихерови от Шпандау, а не от Щаер?*“ (ЦДА – София ф. 304к, оп. 1, а.е. 706, л. 8). На 13.10.1907 г. те били натоварени в 538 бр. сандъци и изпратени на два транша към България (ЦДА – София, ф. 304к, оп. 1, а.е. 706, л. 5.). Че пушките изобщо не са били проверени, се вижда от факта, че след 1907 г. в списъците за отчет на оръжието започват да фигурират и пушките „Манлихер“, обр. 1886 г., с калибър 11 мм. Например към 1908 г., в Софийски арсенал има на склад 4 бр. от този образец³. Освен стария образец 1886 г., в частите се намират и пехотни пушки „Манлихер“ – обр. 1890 г. с калибър 8 мм, като само в полковете на 7-ма дивизия към 1911 г. има 1 541 бр. (ДВИА – Велико Търново, ф. 4, оп. 3, а.е. 86, л. 52; 211 гр.).

² Brevette (фр.) – Патент.

³ Този образец оръжие използва боеприпаси с калибър 11 мм, с димен барут и никога не са използвани в българската армия и по тази причина, оръжията с този калибър не са раздадени по частите.

В края на 1907 г. са закупени още 1 900 бр. пушки от същата фирма, отново с произход от Чили, като за целта са отпуснати 91 200 лв. Пушките също са втора ръка и в документите по отпускането на сумата за закупуването им не се споменава от кой образец са (ДВИА – Велико Търново, ф. 1, оп. 5, а.е. 43, л. 259 гр.; ф. 1, оп. 5, а.е. 251, л. 274 гр.)⁴.

Въпреки закупуването и доставката на 14 800 бр. пушки, използвани по-рано в чилийската армия, те в никакъв случай не успяват да компенсират недостига на оръжие в българската армия през разглеждания период.

Последните за много кратко време на експлоатация са амортизирани. Това особено ясно проличава от годишните проверки в дивизионните области, които са правени в този период.

Военното министерство ще продължава да търси пътища за спешна доставка на пушки. Недостигът на оръжие поставя началото на една тенденция – постоянно да се търсят алтернативни източници за доставка на оръжие, пък било то и други системи – която ще се наблюдава до края на Първата световна война.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

Ангелов 1937: Ангел Ангелов. Материали за историята на българската артилерия. София, 1937. [Angel Angelov. Materiali za istoriyata na balgarskata artileria. Sofia, 1937.]

Василев и др. 1988: Васил Василев, Георги Вълков, Йордан Митев, Николай Недев, Петър Стоилов, Людмила Карастоянова. Българската армия. 1878 – 1919 г. София, 1988. [Vasil Vasilev, Georgi Valkov, Yordan Mitev, Nikolay Nedev, Petar Stoilov, Lyudmila Karastoyanova. Balgarskata armia. 1878 – 1919 g. Sofia, 1988.]

Пасков 1984: Румен Пасков. Българска военна история. Подбрани извори и документи. Том 2. София, 1984. [Rumen Paskov. Balgarska voenna istoria. Podbrani izvori i dokumenti. Tom 2. Sofia, 1984.]

Sater, Herwig 1999: William Sater, Holger Herwig. The Grand Illusion: The Prussianization of the Chilean Army. University of Nebraska Press, 1999.

Списък на съкращенията (Abbreviations)

ДВИА: Държавен военно-исторически архив. Велико Търново.

ЦДА: Централен държавен архив.

Симеон Цветков,
Регионален исторически музей –
Велико Търново,
durendal@abv.bg